

Váratlan ajándék ez a kötet, de a kiadó még egy másikkal is megajándékozta a magyar irodalmat: Robert Stauffer fordításában Kassák: A LÓ MEGHAL ÉS A MADARAK KIRÖPÜLNEK című nagy költeményének immár második német változatát kapjuk: az első Gáspár Endre korabeli munkája (in: *Ma-Buch* [1923] és *Arion* 16 [1988] 76–87. o.). Ezt a kötetet is Max Blauelich adta ki, s a nagy költeményen kívül tartalmazza Kassák 1–20. számú költeményeit is, Gáspár Endre korabeli fordításában.

Deréky Pál

Reiter Róbert 1989. december 17-én Temesváron meghalt.

CSALÁDI SIVATAG

Sam Shepard: Az elásott gyermek I–II. Drámák
Fordította Göncz Árpád, Révész Mária
Európa, 1989. I. kötet 186 oldal, II. kötet
148 oldal, 55 Ft

1988 decemberében a chicagói Cabaret Voltaire kávéházban működő Oobleck Színház bemutatta a SAM SHEPARD LASSÚ ÉS FÁJDALMAS HALÁLA című produkciót. Ez az előadás nem az író életét és nem is a drámáit játszotta el, hanem ezekkel a színdarabokkal játszott. Az élete delelőjén lévő, nemzedéke legjelentősebb amerikai drámaírójaként számon tartott Shepardnek azokból a családi darabjaiból űzött gúnyt ez az előadás, amelyek most magyarul megjelentek. A nyilvánosság gerjesztette áhítattal és sztárkultusszal szemben a Shepard-darabokra jellemző modor, szemlélet és technika paródiája jelent meg itt. Ez a kánonnal szembeni kritika Sam Shepard pályakezdését idézte.

Erről az indulásról és az író életrajzáról (a magyar kiadás állításával ellentétben) megbízható, részletes adatokkal rendelkezünk, többek között Don Shewey 1985-ös monográfiájának köszönhetően. Az 1943-ban III. Samuel Shepard Rogersként anyakönyvezett (és a családban Steve-nek hívott) fiú 1964-ig a Steve Rogers nevet használta. Ekkor, első bemutatója, a COWBOYOK idején vette fel a –

bűnügyi rovatok olvasói számára ismerősen csengő – Sam Shepard nevet. Még 1975-ben is, egy San Franciscó-i bemutatója kapcsán, olyan olvasói levél érkezett az egyik helyi laphoz, amelyik méltatta, hogy a felesége meggyilkolásáért életfogytiglanra ítélte Sam Shepard doktor A BÜN FOGA című darabjával újra hasznos tagjává vált a társadalomnak.

Az Off-Off-Broadway alternatív és innovatív színházi csoportjaival (a *Living Theatre*, az *Open Theatre*, a *Performance Group* és a *La Mama* körében) töltött évtized volt Shepard legtermékenyebb írói korszaka. 1972-ben kezdődő hároméves londoni tartózkodásáig huszonhárom jegyzett darab fémjelzi ezt az időszakot, melyek közül a legtöbb színpadra is került. Ám lehet, hogy a jegyzett darabok csak a jéghegy csúcsát jelentik, mert az író egyik akkori élettársa szerint Shepard egy bőröndre való drámakéziratot bízott rá, amit még senki sem olvasott. A rock-kultúra, a képzőművészet, a film, a színházi kísérletek hatása érvényesült első korszakának darabjain. Írói pályájának fordulata a hetvenes évek derekán következett be, amikor családi drámáival csatlakozott az O'Neill–Miller–Williams–Albee vonulathoz, és újabb műveiben az amerikai álom elvesztését és a nemzedéki elidegenedést fogalmazta meg. Az ifjúkori művek kollázsait, jellemeket kiiktató, jelöletlen idézetekkel teletűzdelt színjátékszövegeit a drámaiság konvenciója elleni lázadás jellemezte. Ezek a jegyek a hetvenes évek végére fokozatosan eltűntek. És noha a Broadway ekkor sem fogadta be, ez idő tájt vált a kritika szerint nemzedéke legjelentősebb drámaírójává.

Ezt a minősítést családi darabjaival érdemelte ki. AZ ELÁSOTT GYERMEK című kötet ezekből a művekből válogat. AZ ÉHEZŐ OSZTÁLY ÁTKA (1976, itteni címe: AZ AZ ÁTKOZOTT ÉHEZÉS), AZ ELÁSOTT GYERMEK (1978) és a VALÓDI VADNYUGAT (1980, itteni címe: HAMISÍTTATLAN VADNYUGAT) című darabjait Shepard családi trilógiának nevezte, amihez – az előbbi művek valamennyi lényeges elemét és motívumát felvonultató – A SZERELEM BOLONDJA (1983, itt: egybeírva) mint egy tetralógia negyedik tagja társul. A négy mű a korábbi darabok tartalmi jegyeiből annyit őriz, hogy itt is bizonytalan egzisztenciák, marginális alakok szerepelnek a színpadon, ám a megformálás már kerüli a meghökkentést és a szerte-

lenségét. A kifinomult íráskészség, a színpadi jártasság a dialógusokat és a figurákat jól játszhatóvá, színházian életszerűvé teszi, a darabok motivációja és filozófiája azonban meglehetősen banális, szerkezetük konvencionális.

Mind a négy darabban a sivatag szélén élő (vegetáló) kisemberek és az ő családi konfliktusai jelennek meg. A peremlét térbeli, szociális és egzisztenciális. A sivatag pusztasága, törvényeinek kegyetlensége nemcsak a darabok hátterét alkotó tájat, hanem az emberi viszonylatokat is jellemzi. Az apa vagy nincs jelen a drámában (HAMISÍTATLAN VADNYUGAT), vagy elvont-mitikus módon tűnik elő (SZERELEMBOLONDJA – ahol az Öreg „csak May és Eddie gondolataiban él”) vagy pedig tehetetlen és agresszív alkoholista roncsként mutatkozik meg. A fiúk nemzedéke menekülni próbál az apák világától és értékrendjétől, szokásaitól és életvitelétől, ám hiába vágynak Mexikóba, hiába szönek terveket arról, hogy kiköltöznek a sivatagba, végül is ugyanott folytatják, ahol az őseik, ugyanazt teszik, amit azok. Az anyák új férfi után néznek, s noha még valamennyire gondját viselik a családnak, valójában már a saját életüket élik. A fivérek között ellentét feszül, rivalizálás, kölcsönös vádaskodás jellemzi kapcsolatukat. A családi trilógia második és harmadik darabja a fivérek tehetetlenségét és alkalmatlanságát állítja a középpontba. Sem Tilden és a féllábú Bradley, sem a filmíró Austin és a bűnöző Lee nem képesek kikecmeregni utált helyzetükből, és nem tudják megteremteni felnőtt identitásukat. Shepardnél csak az üzleti élet felbukkanó mellékalkjai (a VADNYUGAT-ban Kimmer filmproducer, az ÁTKOZÓDÁS-ban Taylor ügyvéd és Ellis klubtulajdonos) tudják, hogy mit kell tenni. Ők ismerik a társadalmi érvényesülés útjait és szabályait. A fiúk azonban, akik – mint Michiko Kakutani írja – „*rádöbbennek, hogy a mítosz, amit az anyatejjel szívtak magukba, valahogy már nem érvényes*”, csak elődeik módjára tudnak tájékozódni. A vadnyugat legendájának és hitének helyét nem tudja semmi más betölteni. A még az apák ifjúkorában szétfoslott mítosz után nekik már csak a hiány maradt. Ez a hiány pedig infantilizálja őket. A peremléthez a gyermetege is hozzátartozik.

Mind a négy darab olyan helyzetből indul ki, amelyik a szereplők életében fordulatot ígér. Ilyen fordulat a ház eladásának terve az

AZ AZ ÁTKOZOTT ÉHEZÉS-ben, Tilden megjelenése AZ ELÁSOTT GYERMEK-ben, a két fivér szerepcseréje a HAMISÍTATLAN VADNYUGAT-ban és Eddie döntése a Mayjel való kapcsolatának rendezéséről a SZERELEMBOLONDJA-ban. E fordulatok a változás lehetőségét villantják fel. Ám a fordulat csak a cselekmény elindításában játszik szerepet. A végkifejlet azt mutatja, hogy a fordulat csak a felszínen következik be, a szereplők és a családok élete a történekek ellenére sem változik. Erről a változatlan-ságról tanúskodik a darabok dramaturgiai befejezetlensége, amiről Shepard ezt írja: „*Soha sem tudom, hogy mikor kell egy darabot befejezni. Amíg lehet, nem zárom le, de egyszer csak abba kell hagynom, hogy a nézők hazamehessenek a színházból.*” A színházi normák és konvenciók figyelembevétele Shepard pályáján ebben a családi tetralógiában a legerősebb. Az irodalmi, műfaji szempontok érvényesítése azonban már nem ilyen határozott. Műveit ezért inkább színjátékszövegeknek, színpadi forgatókönyveknek, mint irodalomtörténetileg releváns drámáknak kell tekintenünk.

A mintegy ötven színdarabot jegyző szerző az Off-Broadway színházi elismerését, az Obie-díjat tízszer kapta meg. (Kettőnél több alkalommal még senki sem részesült a díjban.) A magyar kiadás címadó darabja tette Amerika-szerte ismertté az érte kapott 1979-es Pulitzer-díjjal. Shepard az elmúlt évtizedben sokat filmezett, a THE RIGHT STAFF (1983) című filmben nyújtott alakításáért színészi Oscar-díjra jelölték, 84-ben megírta a PÁRIZS, TEXAS-nak, Wim Wenders filmjének a forgatókönyvét. Legújabb kötete 1989-ben jelent meg, mely Joseph Chaikinnal, az *Open Theatre* vezetőjével közösen írott szövegeit és a vele folytatott levelezését tartalmazza.

Magyarországon a *Nagyvilág* 1982-ben még mint ismeretlen szerzőt mutatta be Shepardet. A mostani kötet drámáiból hármat ez a folyóirat közölt, az egyiket más címmel és fordításban. Bátki Mihály VALÓDI VADNYUGAT című átültetése került első magyarországi Shepard-bemutatóként színpadra: 1986-ban a Radnóti Színpad és a Pécsi Egyetemi Színpad játszotta. A SZERELEM BOLONDJA 1988-ban a Dunaújvárosi Bemutató Színpad és a Radnóti Színpad műsorán szerepelt.